

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο λεγόμενος «Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης» (ΧΕΑΔ) συνθέτει ένα πολυσχιδές πεδίο συνεργασίας μεταξύ των Κρατών Μελών της ΕΕ. Εκτέλεση και αναγνώριση αστικών και ποινικών αποφάσεων, άσυλο και μετανάστευση αποτελούν τις επί μέρους συνιστώσες της ενωσιακής συνεργασίας, που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του ΧΕΑΔ, με κοινό υπόβαθρο την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Το πλέον εμβληματικό –και συγχρόνως δραστικό– εργαλείο ενωσιακής συνεργασίας είναι το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (ΕΕΣ), το οποίο θεσπίσθηκε με την ΑπΠλ 2002/584/ΔΕΥ. Πρόκειται για έναν απλουστευμένο και ευέλικτο μηχανισμό, ο οποίος είναι απαλλαγμένος από τα «βαρίδια» του παραδοσιακού δικαίου της έκδοσης, που καθιστούσαν τη διακρατική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περίπλοκη, χρονοβόρο και εν τέλει αναποτελεσματική. Η ΑπΠλ 2002/584 καταργεί τους παραδοσιακούς λόγους άρνησης της έκδοσης, όπως την αρχή του διπλού αξιοποιήσιμου, την απαγόρευση έκδοσης ημεδαπών και την απαγόρευση έκδοσης για πολιτικά εγκλήματα και θεσπίζει μια «fast track» διαδικασία παράδοσης των εκζητούμενων προσώπων, την οποία τα Κράτη Μέλη μπορούν μόνο για εξαιρετικά περιορισμένους λόγους να αρνηθούν.

Παρά το αναμφισβήτητο success story, το ΕΕΣ έχει ήδη τεθεί αντιμέτωπο με ερμηνευτικά προβλήματα, που δοκιμάζουν σοβαρά τις δικαιοκρατικές αντοχές αυτού του νέου προηγμένου εργαλείου διακρατικής ποινικής συνεργασίας. Η αυτοματοποίηση της ενωσιακής ποινικής συνεργασίας εκθέτει τους εκζητούμενους σε αυξημένο κίνδυνο προσβολής θεμελιωδών (ουσιαστικών και δικονομικών) δικαιωμάτων τους. Η ΑπΠλ 2002/584 αφήνει αρρυθμιστο το ζήτημα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητούμενου, ενώ από την άλλη μεριά η περιώνυμη «αμοιβαία εμπιστοσύνη» αντιστρατεύεται τον ενδελεχή έλεγχο των ποινικών αποφάσεων, που εκδίδονται από Κράτη Μέλη της ΕΕ. Έτσι ανακύπτει το ερμηνευτικό ζήτημα αν συνιστά λόγο άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ η παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητούμενου και, σε καταφατική περίπτωση, ποίων δικαιωμάτων και υπό ποιες προϋποθέσεις. Αυτό είναι το αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Η αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού εμφανίζει περιπλοκές, που είναι άγνωστες στην αντίστοιχη προβληματική στο παραδοσιακό δίκαιο της έκδοσης. Εντός της ενωσιακής δικαιοταξίας συνυπάρχουν τρία επίπεδα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων (εθνικά Συντάγματα, ΕΣΔΑ και Χάρτης), τα οποία εμφανίζουν αλληλοεπικαλύψεις, αλλά και ασυμμετρίες. Έτσι ανακύπτουν διλήμματα επιλογής του προστατευτικού συστήματος, το οποίο θα λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας του

εκζητούμενου κατά την εκτέλεση του ΕΕΣ. Η πολυεπίπεδη κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός της ΕΕ δεν αυξάνει κατ' ανάγκην το δείκτη προστασίας του εκζητούμενου, αλλά τον περιάγει στο μαγνητικό πεδίο ανταγωνιστικών προστατευτικών συστημάτων με συνέπεια ο εκζητούμενος να μην απολαμβάνει πάντοτε τις μέγιστες δυνατές εγγυήσεις. Πρόκειται για ειδικότερη έκφανση των ευρύτερων θεσμικών συγκρούσεων, που εδώ και δεκαετίες εκδηλώνονται μεταξύ των δικαιοδοτικών φορέων, οι οποίοι είναι αρμόδιοι για την παροχή έννομης προστασίας σε έκαστο προστατευτικό υποσύστημα. Ανώτατα Εθνικά Δικαστήρια, ΕΔΔΑ και ΔΕΕ διαγκωνίζονται μεταξύ τους για την αποτροπή των «εισπηδήσεων» στο δικαιοδοτικό πεδίο εκάστου και για την κατά το δυνατόν διατήρηση των πρωτείων του ελέγχου της παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στη μελέτη θα αναδειχθούν οι επί μέρους πτυχές αυτού του ιδιότυπου δικαιοδοτικού ανταγωνισμού στο βαθμό που αυτός επηρεάζει τη δικονομική θέση του εκζητούμενου δυνάμει ΕΕΣ.

Όσοι οι ερμηνευτικές περιπλοκές δεν σταματούν εδώ. Επειδή ο μηχανισμός του ΕΕΣ αποτελεί ένα από περισσότερα υποσυστήματα του ΧΕΑΔ, επιβάλλεται το ζήτημα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητούμενου να αντιμετωπισθεί υπό τον ευρύτερο ορίζοντα των λοιπών συστημάτων του ΧΕΑΔ, στα οποία καταγράφονται αντίστοιχες αρνητικές επιδράσεις στο προσωπικό status των ενδιαφερομένων προσώπων, όπως είναι κατ' εξοχήν το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ). Οι εκτενείς αναφορές της μελέτης στην πλούσια νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ για την προστασία των αιτούντων πολιτικό άσυλο δεν αποτελούν περιττές παρεκβάσεις. Αντιθέτως καθίστανται επιβεβλημένες κατά τον καθορισμό του ενδεδειγμένου μέτρου προστασίας του εκζητούμενου και για τον πρόσθετο λόγο ότι το ΚΕΣΑ αποτέλεσε το πρώτο πεδίο, στο οποίο δοκιμάσθηκε η ανθεκτικότητα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και αναγνωρίσθηκε η εγγυητική λειτουργία της απαγόρευσης απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης (άρθρο 3 ΕΣΔΑ).

Στο επίκεντρο των θεωρητικών αναζητήσεων της μελέτης τίθεται η νομολογία του ΔΕΕ, του ΕΔΔΑ και ορισμένων Ανωτάτων Εθνικών Δικαστηρίων (ιδίως του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου). Τούτο είναι επιβεβλημένο ενόψει του ότι τα ερμηνευτικά ζητήματα, που ανακύπτουν εντός του πλέγματος των ενωσιακών κανόνων, που διέπουν το σύστημα του ΕΕΣ, δεν προσφέρονται για αμιγώς εθνοκεντρικές προσεγγίσεις. Η υπερεθνική διάσταση της συζητούμενης προβληματικής επιτάσσει την ενίσχυση των διαύλων επικοινωνίας της ελληνικής νομολογίας με τα ευρωπαϊκά νομολογιακά ρεύματα, τα οποία παρέχουν εύφορο έδαφος για την επίλυση πλείστων ζητημάτων, που απασχολούν την εγχώρια δικαστηριακή πράξη.

Όπως θα διαπιστώσουμε, οι εξελίξεις στο ζήτημα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητούμενου στη νομολογία του ΔΕΕ, αλλά και στην αλλοδαπή θεωρία είναι ιδίως μετά το έτος 2013 καταγιστικές. Τούτο αντανακλάται στη βιβλιογραφική κάλυψη των επιμέρους πολυδιάστατων πτυχών του ερευνώμενου

ζητήματος, η οποία εμφανίζει εκθετική αύξηση σε βαθμό που είναι σχεδόν αδύνατον να καταγραφεί με πληρότητα ακόμη και με άκρα επιμέλεια. Για το λόγο αυτό η παρατιθέμενη αρθρογραφία περιορίζεται στις συμβολές, που αξιοποιούνται στις παραπομπές της μελέτης και δεν εξαντλεί το σύνολο της σχετικής βιβλιογραφικής ύλης. Αυτή ήταν μια πρόσθετη παράμετρος δυσκολίας, για την οποία ζητείται η κατανόηση του αναγνώστη.

Για την υπέρβαση των δυσκολιών που προναφέρθηκαν καθοριστική υπήρξε η συμβολή προσώπων, τα οποία οφείλω δημοσίως να ευχαριστήσω. Οι συνάδελφοί μου στον Τομέα Ποινικών Επιστημών καθώς και οι συνεργάτες δικηγόροι δημιούργησαν, ο καθένας με τον τρόπο του, κατάλληλες συνθήκες για την ολοκλήρωση του έργου. Αλλά η μερίδα του λέοντος των ευχαριστιών ανήκει στην οικογένειά μου για την κατανόηση και τη συμπαράσταση κατά την περίοδο της συγγραφής. Τέλος, ευχαριστώ τον Πάνο Σάκκουλα, ο οποίος, για μια ακόμη φορά, ανέλαβε πρόθυμα την επιμέλεια της έκδοσης.

Αθήνα, Ιούλιος 2020

I. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

A. Από την παραδοσιακή δικαστική συνεργασία στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

1. Οι φάσεις εξέλιξης

1.1. Η πρώτη φάση: Το παραδοσιακό εθνοκεντρικό σύστημα

Για την άσκηση της εθνικής ποινικής δικαιοδοσίας συχνά απαιτείται η συνεργασία ενός ή περισσότερων Κρατών. Τούτο συμβαίνει συνήθως, όταν πρόκειται για έγκλημα με διασυνοριακή διάσταση ή όταν ο υπαίτιος δεν ευρίσκεται στην επικράτεια του *forum*. Δύο είναι οι μορφές της διακρατικής ποινικής συνεργασίας: Αφενός η έκδοση είτε για την εκδίκαση ποινικής κατηγορίας είτε για την εκτέλεση μιας ήδη επιβληθείσας ποινής («μεγάλη δικαστική συνδρομή»). Αφετέρου η διενέργεια διαδικαστικών ή ανακριτικών πράξεων, όπως λ.χ. επίδοση εγγράφων ή αποφάσεων, εξέταση μαρτύρων και κατηγορουμένων, διεξαγωγή ερευνών/κατασχέσεων κοκ για την υποβοήθηση της εκκρεμούς σε ένα άλλο Κράτος ποινικής διαδικασίας («μικρή δικαστική συνδρομή»).

Η διακρατική συνεργασία αρχικά ρυθμιζόταν μέσω διεθνών διμερών ή πολυμερών συμβάσεων¹. Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν συναφθεί η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Έκδοσης της 13.12.1957 (κυρωθείσα με το Ν. 4165/1961) καθώς και η Σύμβαση για την αμοιβαία συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις της 20.4.1959 (κυρωθείσα με το ΝΔ 4218/1961). Οι ανωτέρω πολυμερείς συμβάσεις επικυρώθηκαν και από τα 28 Κράτη Μέλη της ΕΕ και αποτελούσαν επί δεκαετίες τους κεντρικούς πυλώνες της διακρατικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών.

Το παραδοσιακό σύστημα είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την αρχή της κρατικής κυριαρχίας και παρέχει στα Κράτη ευρύτατα περιθώρια διακριτικής ευχέρειας ως προς την αποδοχή ή μη των αιτημάτων δικαστικής συνδρομής. Οι παραδοσιακοί λόγοι άρνησης (όπως η απαγόρευση έκδοσης ημεδαπών, η αρχή του διπλού αξιολογίου, η απαγόρευση έκδοσης για πολιτικά εγκλήματα) εκφράζουν τον έντονα εθνοκεντρικό προσανατολισμό της κλασσικής δικαστικής συνεργασίας.

1.2. Η δεύτερη φάση: Η απλουστευμένη ευρωπαϊκή δικαστική συνεργασία

Το παραδοσιακό σύστημα δικαστικής συνεργασίας ήταν κατά κοινή παραδοχή

1. Βλ. αντί πολλών Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή, 15, 16.

1. Προϋποθέσεις και όρια της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης

περίπλοκο και χρονοβόρο². Προκειμένου να καταστεί η δικαστική συνεργασία περισσότερο ευέλικτη και αποτελεσματική κατέστη αναγκαία η κατάργηση των κεντρικών πυλώνων του παλαιού συστήματος³. Οι βάσεις για τη μεταρρύθμιση του συστήματος δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών Κρατών τέθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980. Προπομπός ήταν η Συμφωνία Σένγκεν, η οποία υπεγράφη το έτος 1985 μεταξύ πέντε ευρωπαϊκών Κρατών (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες) και προέβλεπε τη σταδιακή κατάργηση των συνοριακών ελέγχων. Ακολούθησαν άλλες διεθνείς συμβάσεις, κοινό γνώρισμα των οποίων είναι η αμεσότερη επικοινωνία των δικαστικών αρχών και ο περιορισμός των λόγων άρνησης των αιτημάτων έκδοσης. Χαρακτηριστικά δείγματα του νέου απλοποιημένου μοντέλλου διακρατικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις είναι η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν του έτους 1990, η Σύμβαση της 10.3.1995 για την απλουστευμένη έκδοση μεταξύ των Κρατών Μελών της ΕΕ⁴, η Σύμβαση της 27.9.1996 για την έκδοση μεταξύ των Κρατών Μελών της ΕΕ⁵ και η Σύμβαση της 29.5.2000 για την Αμοιβαία Συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των Κρατών Μελών της ΕΕ.

1.3. Η τρίτη φάση: Η δημιουργία του ΧΕΑΔ

Η κατάργηση των διασυνοριακών ελέγχων στο χώρο Σένγκεν δυσχεραίνει την άσκηση των ποινικών αξιώσεων των Κρατών. Για το λόγο αυτό κατέστη αναγκαία η θεσμοθέτηση ενός ακόμη πιό ευέλικτου, σε σύγκριση με το βελτιωμένο σύστημα δικαστικής συνεργασίας της δεύτερης φάσης, σχεδόν αυτοματοποιημένου μηχανισμού έκδοσης, ο οποίος θα λειτουργούσε ως αντίβαρο στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων εντός του ενοποιημένου ευρωπαϊκού χώρου⁶. Κεντρικοί μοχλοί για την επιτάχυνση της δικαστικής συνεργασίας είναι ο δραστικός περιορισμός των προβλεπομένων στην παραδοσιακή δικαστική συνδρομή λόγων άρνησης και η κατάργηση της παρεμβολής της εκτελεστικής εξουσίας⁷.

Η ενίσχυση και απλοποίηση της δικαστικής συνεργασίας αναγορεύθηκε για πρώτη φορά σε σκοπό της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και υλοποιήθηκε αρχικά στο πλαίσιο του Τρίτου Πυλώνα⁸. Μέσω αυτού η ΕΕ ανέλαβε την υποχρέωση να παράσχει στους πολίτες ένα υψηλό επίπεδο ασφάλειας με κοι-

2. Burchard, Die Konstitutionalisierung, 423 με περαιτέρω παραπομπές, Παπακυριάκου, σε Β. Σκουρής: Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, άρθρο 82 ΣΛΕΕ, αριθμ. 6.

3. Κυριτσάκη, Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, 38.

4. Κυρώθηκε με το Ν. 2787/2000.

5. Κυρώθηκε με το Ν. 2718/1999.

6. Vennemann, ZaöRV 2003, 105, Mitsilegas, YEL 2012, 321.

7. Satzger, EuCLR 2018, 321, 322.

8. Στον πρώτο Πυλώνα εντάσσονται οι τομείς, στους οποίους η Ένωση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα (τελωνειακή ένωση, θέσπιση των κανόνων ανταγωνισμού για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, νομισματική πολιτική, κοινή αλιευτική και εμπορική πολιτική),

Α. Από την παραδοσιακή δικαστική συνεργασία στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

νές δράσεις στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων, στις οποίες περιλαμβάνονται η ενίσχυση των ελέγχων κατά τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων της Κοινότητας, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της σοβαρής εγκληματικότητας, της διακίνησης ναρκωτικών και της διεθνούς απάτης καθώς και η δικαστική συνεργασία σε ποινικές και αστικές υποθέσεις. Οι ανωτέρω τομείς δράσης εμπίπτουν στο σκληρό πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας και για το λόγο αυτό εντάχθηκαν στον τρίτο Πυλώνα, στον οποίο η συνεργασία μεταξύ των Κρατών Μελών ελάμβανε χώρα σε διακρατικό επίπεδο⁹. Κατά τη δεκαετία του 1990 ελάχιστη πρόοδος καταγράφεται στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των Κρατών Μελών της ΕΕ. Τούτο οφείλεται στο ότι τα διαθέσιμα βάσει της Συνθήκης του Μάαστριχτ στον Τρίτο Πυλώνα νομικά εργαλεία των Κοινών Θέσεων, των Κοινών Δράσεων και των Συμβάσεων ήταν δύσχρηστα και χρονοβόρα, αφού απαιτούσαν ομοφωνία και επικύρωση από τα εθνικά Κοινοβούλια¹⁰.

Η δυναμική της ενωσιακής δικαστικής συνεργασίας ενισχύθηκε σημαντικά με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), η οποία διεκήρυξε ως στόχο της ΕΕ τη δημιουργία και ανάπτυξη ενός ενιαίου «Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης» (εφεξής ΧΕΑΔ)¹¹. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ αναβάθμισε τον Τρίτο Πυλώνα. Η συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις αποτελεί την κεντρική, αλλά όχι τη μοναδική συνιστώσα του ΧΕΑΔ, ο οποίος περιλαμβάνει και άλλες δράσεις, όπως την ασφάλεια και τη μετανάστευση και τη συνεργασία σε αστικές υποθέσεις. Η καινοτομία σε σύγκριση με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ είναι ότι το άσυλο, η μετανάστευση και η συνεργασία στις αστικές υποθέσεις μεταφέρθηκαν στον Πρώτο Πυλώνα, δηλαδή περιήλθαν στην υπερεθνική κανονιστική αρμοδιότητα της Ένωσης, ενώ αντιθέτως η συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις –ως ο πλέον ευαίσθητος τομέας του ΧΕΑΔ– παρέμεινε στον Τρίτο Πυλώνα της διακυβερνητικής συνεργασίας. Παράλληλα η Συνθήκη του Άμστερνταμ βελτίωσε το θεσμικό οπλοστάσιο του Τρίτου Πυλώνα αφενός με την εισαγωγή ενός νέου νομικού εργαλείου, της Απόφασης Πλαίσιο, το οποίο προσομοιάζει με την κοινοτική Οδηγία (άρθρο 34 παρ. 2) και αφετέρου με την καθιέρωση της αρμοδιότητας του ΔΕΚ να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις επί ζητημάτων δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας (άρθρο 35).

ενώ στο δεύτερο Πυλώνα ανήκει ο καθορισμός κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

9. Για τον Τρίτο Πυλώνα βλ. *P. Παπαδοπούλου*, σε: Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας (επιμ. Κιούπης/Παπαδοπούλου, Μουζάκης), 3.

10. *Mistsilegas*, CML Rev. 2006, 1278.

11. Βλ. άρθρο 29 παρ. 1.

2. Η εισαγωγή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης

2. 1. Ιστορικές καταβολές

Πρόδρομος της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των Κρατών Μελών της ΕΕ υπήρξε η δημιουργία κοινής ευρωπαϊκής αγοράς. Ήδη σε αυτό το πρόωρο στάδιο κατέστη αντιληπτό ότι οι ανομοιογενείς ρυθμίσεις των εθνικών νομοθεσιών των Κρατών Μελών της τότε ΕΟΚ αναφορικά με την παραγωγή και εισαγωγή εμπορευμάτων παρεμπόδιζαν την ελεύθερη διασυνοριακή κυκλοφορία τους. Ως καταλύτης για την απελευθέρωση της κοινοτικής αγοράς λειτούργησε η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία έχει ταυτισθεί ιστορικά με την εμβληματική απόφαση *Cassis de Dijon* του ΔΕΚ¹². Σύμφωνα με την απόφαση αυτή τα προϊόντα, που έχουν νομίμως παραχθεί σε ένα Κράτος Μέλος, μπορούν να κυκλοφορήσουν ελεύθερα εντός της κοινοτικής αγοράς ανεξαρτήτως των κανόνων που ισχύουν στο Κράτος εισαγωγής (παρ. 14)¹³. Ακολούθως η σκυτάλη για την προώθηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης πέρασε από το ΔΕΚ στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία το έτος 1985 με τη λεγόμενη Λευκή Βίβλο για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς¹⁴ επεξεργάστηκε ένα σύστημα ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων και υπηρεσιών χωρίς την προηγούμενη πλήρη εναρμόνιση των εθνικών κανόνων, που ρυθμίζουν την παραγωγή και κυκλοφορία τους.

Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την ίδια τη φυσιογνωμία της ενιαίας αγοράς, η οποία είναι αδύνατον να λειτουργήσει, αν κάθε Κράτος που μετέχει σε αυτήν αρνείται να αποδεχθεί τους διαφορετικούς κανόνες των ομολόγων Κρατών Μελών επιβάλλοντας κατ' αποτέλεσμα τους δικούς του όρους για την εισαγωγή και κυκλοφορία εμπορευμάτων στο έδαφός του¹⁵. Το πλεονέκτημα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι ότι οι παραγωγοί των προϊόντων απαλλάσσονται από την υποχρέωση να συμμορφώνονται στους ποικίλους κανόνες, που ισχύουν στα Κράτη Μέλη, ενώ συγχρόνως παρακάμπτεται η απαιτητική και χρονοβόρος διαδικασία της δημιουργίας ενός κοινού για όλα τα Κράτη Μέλη κανονιστικού πλαισίου¹⁶.

12. Απόφαση της 20.2.1979, Case 120/78. Στην υπόθεση που κρίθηκε με την απόφαση αυτή οι γερμανικές αρχές αρνήθηκαν την εισαγωγή του γαλλικού liqueur Cassis de Dijon με το επιχείρημα ότι κατά τη γερμανική νομοθεσία έπρεπε να περιέχει τουλάχιστον 25% αλκοόλ, ενώ σύμφωνα με τους κανόνες του Κράτους προέλευσης (Γαλλία) αρκούσε η περιεκτικότητα σε αλκοόλ 20%.

13. Παπακυριάκου, σε Β. Σκουρής: Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, άρθρο 82 ΣΛΕΕ, αριθμ. 8.

14. Commission White Paper on Completing the Internal Market, COM (85), 310 final.

15. Möstl, CML Rev 2010, 406.

16. Cambien, Europeanpapers 2017, 98.

2.2. Από την κοινή αγορά στον ΧΕΑΔ

Η αποδοτική λειτουργία της αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο της ενιαίας αγοράς δημιούργησε την προσδοκία ότι η αρχή αυτή θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και σε άλλους τομείς συνεργασίας μεταξύ των Κρατών Μελών. Η Βρετανική Προεδρία του έτους 1998 συνέλαβε την ιδέα να μεταφερθεί η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης από την κοινή αγορά στη διακρατική δικαστική συνεργασία, έτσι ώστε οι σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των εθνικών εννόμων τάξεων να μην παρακωλύουν την ελεύθερη κυκλοφορία των δικαστικών αποφάσεων¹⁷.

Αυτή η νέα αντίληψη αποτυπώνεται στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Cardiff της 15-16.6.1998 και συγκεκριμένα στο σημείο 39 αυτών, στο οποίο επισημαίνεται ότι είναι αναγκαία η ενδυνάμωση της δικαστικής συνεργασίας για την καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος. Ακολούθως το Συμβούλιο εκπόνησε το από 3.12.1999 Σχέδιο Δράσης (Action Plan), στο οποίο εξαγγέλλεται η δρομολόγηση διαδικασιών, μέσω των οποίων επρόκειτο να εξειδικευθεί ο στόχος της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων, που εκδίδονται από τα Κράτη Μέλη¹⁸. Η αποφασιστική πολιτική ώθηση για την εισαγωγή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δόθηκε στην έκτακτη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Οκτώβριο 1999 στη φινλανδική πόλη Τάμπερε. Στα Συμπεράσματα της Συνόδου η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αναγορεύθηκε σε ακρογωνιαίο λίθο της διακρατικής δικαστικής συνεργασίας (βλ. σημείο 33) και υπογραμμίσθηκε η ανάγκη να αντικατασταθεί η παραδοσιακή διαδικασία έκδοσης από την απλούστερη διαδικασία παράδοσης του εκζητούμενου προσώπου (παρ. 35). Στην από 26.7.2000 Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο¹⁹ επισημαίνεται ότι η δικαστική συνεργασία μπορεί να επωφεληθεί από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία στηρίζεται στην κεντρική ιδέα ότι η δικαστική απόφαση, που εκδίδεται σε ένα Κράτος Μέλος, θα γίνεται αυτούσια δεκτή από τα υπόλοιπα, ακόμη και αν δεν θα μπορούσε να είχε εκδοθεί από το Κράτος υποδοχής ή αν θα είχε αντιμετωπίσει το κρινόμενο ζήτημα με εντελώς διαφορετικό τρόπο.

Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν αποτελεί απλώς μια βελτιωμένη παραλλαγή του παραδοσιακού μοντέλου, αλλά διαμορφώνει ένα εντελώς νέο υπόδειγμα δικαστικής συνεργασίας²⁰. Με κατευθυντήριο άξονα την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης συγκροτείται ένας ενιαίος χώρος δικαστικής συνεργασίας χωρίς εσωτερικά σύνορα, εντός του οποίου οι δικαστικές αποφάσεις, που εκδίδονται σε ένα Κράτος Μέλος, κυκλοφορούν –κατ' αντιστοιχία προς τα εμπορεύματα– ελεύθερα

17. *Mitsilegas*, CML Rev 2006, 1278, *Lavenex*, J.Eur.P.P 2007, 764, *Xanthopoulou*, *Mutual Trust*, 15.

18. *Official Journal* (19/23-1-1999).

19. COM (2000), 495 Final.

20. Έτσι *Burchard*, *Die Konstitutionalisierung*, 424.

1. Προϋποθέσεις και όρια της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης

και εκτελούνται με ελάχιστες διατυπώσεις και κατά τρόπο σχεδόν αυτοματοποιημένο από τα υπόλοιπα Κράτη Μέλη. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης προσδίδει στις έννομες συνέπειες των ποινικών αποφάσεων, που εκδίδονται σε ένα Κράτος Μέλος, ευρύτατη εξωεδαφικότητα (extraterritoriality)²¹ και περιορίζει δραστικά το κυριαρχικό δικαίωμα των λοιπών Κρατών Μελών να αρνηθούν την αναγνώριση και εκτέλεση αυτών²².

2.3. Η αμοιβαία αναγνώριση ως υποκατάστατο της εναρμόνισης των εθνικών δικαίων

Στο παραδοσιακό σύστημα δικαστικής συνεργασίας τα Κράτη διατηρούν τη δυνατότητα να αξιολογούν τη συμφωνία του αλλοδαπού δικαιοσύνης με τις θεμελιώδεις αρχές και αξίες της εθνικής έννομης τάξης τους μέσω των διαδοσμένων ρητρών της δημόσιας τάξης²³. Ο έλεγχος των αλλοδαπών ποινικών αποφάσεων υπό το πρίσμα των εθνικών δικαιοσύνης αντιλήψεων θέτει προσκόμματα στη διεθνή ποινική συνεργασία. Ενόψει αυτού η σύγκλιση των εθνικών δικαίων των συνεργαζομένων Κρατών θα μπορούσε να συμβάλει καθοριστικά στην απλούστευση και επιτάχυνση της δικαστικής συνεργασίας. Εν τούτοις, η κατάργηση των εσωτερικών συνόρων εντός του ΧΕΑΔ δεν συνδυάστηκε με τη δημιουργία ενός ενιαίου και ομοιογενούς δικαιοσύνης χώρου. Ο ΧΕΑΔ ήταν από την ίδρυσή του και παραμένει μέχρι σήμερα κατακερματισμένος στις επί μέρους εθνικές έννομες τάξεις των Κρατών Μελών, οι οποίες, παρά την προϊούσα σύγκλιση, εξακολουθούν να εμφανίζουν μεταξύ τους σημαντικές διαφοροποιήσεις²⁴. Η δεδομένη πολιτική βούληση να απλουστευθεί και να επιταχυνθεί η ενωσιακή συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις δεν αποδείχθηκε ικανή να εκριζώσει τις κατεστημένες εθνοκεντρικές αντιλήψεις. Πράγματι, τα Κράτη Μέλη, παρά την ανειλημμένη δέσμευσή τους για τη δημιουργία ενός προηγμένου συστήματος δικαστικής συνεργασίας, δεν ήταν διατεθειμένα να απεμπολήσουν το κυριαρχικό δικαίωμά τους να διαμορφώνουν αυτόνομα το εθνικό τους δίκαιο στον ευαίσθητο τομέα του ουσιαστικού, αλλά και του δικονομικού ποινικού δικαίου. Δεδομένης της απροθυμίας των Κρατών Μελών να αποδεχθούν την εναρμόνιση των εθνικών ποινικών νομοθεσιών τους, η αρχιτεκτονική του ΧΕΑΔ έπρεπε να σχεδιασθεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να συνεργασθούν μεταξύ τους αρμονικά τα ανομοιόμορφα εθνικά συστήματα, προκειμένου να επιτευχθεί η βέλτιστη διακρατική συνεργασία σε μία Ευρώπη χωρίς σύνορα²⁵.

21. Mitsilegas, YEL 2012, 321.

22. Πρβλ. Janssens, Mutual Recognition, 142, Taupiac – Nouvel, EuCLR 2012, 244, Wischmeyer, Ger.Law.J. 2016, 355, Agudo, REALaw 2020, 27.

23. Μουζάκης, Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, 352.

24. Mitsilegas, YEL 2012, 320.

25. Mitsilegas, in: Brouwer/Gerard, Mapping Mutual Trust: Understanding and Framing

A. Από την παραδοσιακή δικαστική συνεργασία στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

Ομολογουμένως, ηχεί εκ πρώτης όψεως παράδοξο το μωσαϊκό των επί μέρους εθνικών εννόμων τάξεων των Κρατών, που μετέχουν στο ΧΕΑΔ, να χαρακτηρίζεται ως ενιαίος δικαιοσύνης χώρος²⁶. Ωστόσο τούτο εξηγείται, αν ληφθεί υπόψη ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αντιπροσωπεύει ένα ήπιο και συγχρόνως αποτελεσματικό μοντέλλο διακρατικής συνεργασίας, που είναι διαμορφωμένο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παρακάμπτεται η χρονοβόρος και απαιτητική διαδικασία σύγκλισης και εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών²⁷. Το αδιαφιλονίκητο προσόν της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι ότι προωθεί την ευρωπαϊκή ενοποίηση με σεβασμό στην κανονιστική αυτοτέλεια των Κρατών Μελών : «Ενότητα μέσα από τη διαφορετικότητα» (Unity in Diversity)²⁸. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης προσφέρει έναν «τρίτο δρόμο»²⁹ δικαστικής συνεργασίας ή κατ' άλλους μια «ωφελιμιστική λύση»³⁰, που επιτυγχάνει τη συναρμογή και διάδραση των αυτόνομων και διαφορετικών εθνικών εννόμων τάξεων των Κρατών Μελών. Η διατήρηση της διαφορετικότητας των εθνικών εννόμων τάξεων αποτυπώνεται ευκρινώς στο άρθρο 67 παρ. 1 ΣΛΕΕ: «Η Ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των Κρατών Μελών».

3. Η κανονιστική διαμόρφωση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε επί μέρους τομείς του ΧΕΑΔ

3.1. Πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο

Μετά την κατάργηση του συστήματος των Πυλώνων με τη Συνθήκη της Λισαβόνας η ενωσιακή ποινική συνεργασία έπαυσε να είναι διακυβερνητική και περιήλθε στην κανονιστική αρμοδιότητα της ΕΕ³¹. Στο άρθρο 3 παρ. 2 ΣΕΕ αναφέρεται ότι η ΕΕ «παρέχει στους πολίτες της χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης χωρίς εσωτερικά σύνορα, μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σε συνδυασμό με τα κατάλληλα μέτρα όσον αφορά στους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο, τη μετανάστευση και την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας».

the Role of Mutual Trust in EU Law (2016), 23.

26. Βλ. αντίστοιχη επισήμανση σε *Erbežnik*, EuCLR 2012, 4.

27. *Lavenex*, J.Eur.P.P 2007, 766, *van den Brink*, Europeanpapers 2016, 923, *Willems*, EJLG 2016, 213, *Satzger*, NJECL 2019, 53.

28. Βλ. αντί πολλών *van den Brink*, Europeanpapers 2016, 923.

29. *Marguery/van den Brink*, Europeanpapers 2016, 861.

30. *Erbežnik*, EuCLR 2012, 4.

31. *P. Παπαδοπούλου*, σε: Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας (επιμ. Κιούπης/Παπαδοπούλου/Μουζάκης) 22, 23, *Καϊάφα-Γκμπάντι*, Στοιχεία ενωσιακού ποινικού δικαίου, 5, *Μαργαρίτης*, Η προστασία, 161.